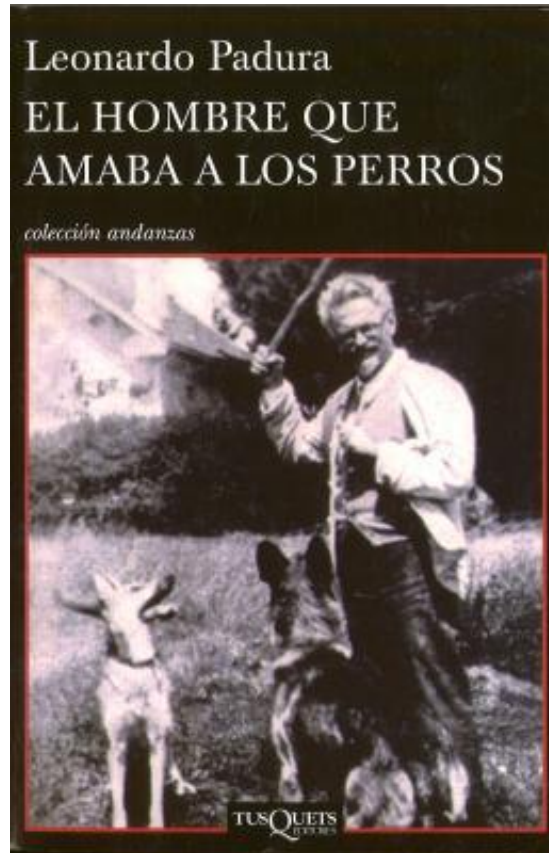

Mordet på Trotskij som historisk roman

Omslaget på spanska utgåvan av boken "Mannen som älskade hundar" ¹

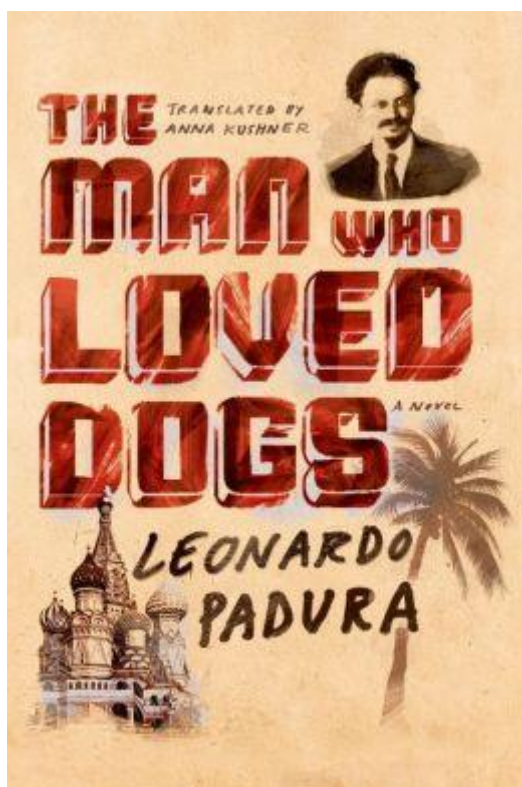
Trotskijs öde, och i synnerhet mordet på honom, har länge fascinerat politiskt och historiskt intresserade. Ett exempel på det är den kubanske författaren Leonardo Padura med den historiska romanen *Mannen som älskade hundar*. Den har utkommit på många språk, inklusive danska (men tyvärr inte svenska – än), och har fått över-
svallande recensioner, inklusive på Kuba, där den erhöll det prestigefulla litteratur-
priset *Premio Nacional de Literatura cubana*. Vi återger här två recensioner: Johan
Lönnroths anmälan har en personlig vinkling, den andra som är översatt från danska,
ger en översiktlig bild av vad boken handlar om.

Innehåll

Johan Lönnroth: Om <i>The Man Who Loved Dogs</i>	2
Sven Vestgaard Jensen: Om <i>Manden, der elskede hunde</i>	4

¹ Det spanskspråkiga originalet publicerades i Spanien (2009). På Kuba kom boken ut i början av 2011. – Red

Johan Lönnroth: Om *The Man Who Loved Dogs*

Det var Ines Lohr, skaparen av det mysiga bokcaféet på Kapellplatsen i Göteborg, som tipsade mig om kubanen Leonardo Paduras *The Man Who Loved Dogs* (Farrar, Straus & Giroux 2009²). Jag undrar lite varför, men det var mitt i prick, just vad jag behövde. Ibland var det visserligen ganska förfärligt att läsa om vad ”kamraterna” gjorde i den International som det parti jag fortfarande är medlem i en gång tillhörde och som mina trotskistiska kamrater för inte så hemskt länge sedan brukade anklaga för att vara stalinistiskt. Men jag tror att boken har lärt mig ganska mycket som jag inte visste förut.

Paduras roman varvar kapitel som handlar om tre huvudpersoner, vilka alla är hundälskare:

Trotsky efter det att han tvingats i exil 1929, först i Turkiet, sedan Frankrike, Norge och sist Mexiko fram till mordet i augusti 1940.

Hans mördare Ramón Mercader (som också framträder under en rad andra namn) från uppväxten i Spanien, hans deltagande som fanatisk anhängare av Stalin i inbördeskriget, hans fostran till mördare i Sovjetunionen, mordet i Mexico, åren i fängelse, sedan livet som Sovjetunionens hjälte i först Moskva och till sist på Kuba, där han möter bokens tredje huvudperson som också är bokens jag.

Denne har – tror jag åtminstone – klara drag av Padura själv. Han växer upp på Kuba med en homosexuell bror som trakasseras av myndigheterna och med föräldrar som ängsligt manar sönerna att anpassa sig till regimens krav. Han vill bli författare men tvingas försörja sig som redaktör för en tidning för veterinärer eftersom han är någon slags ”halvdissident”. Han träffar så en man med hundar på stranden. Denne säger sig vara nära vän till Ramón och berättar historien om dennes liv. Men författarjaget tror att mannen med hundarna är Ramón själv.

Boken ger intryck av att vara byggd på solida källor. Det är den mest inträngande beskrivning jag läst av Trotskijs privata och politiska liv åren 1929 till 1940, av striderna mellan Stalin-

² Årtalet ska vara 2014: 2009 var det år som boken kom ut på spanska.

trogna kommunister, trotskister, syndikalister och anarkister under spanska inbördeskriget, av mordet på Kirov och de därpå följande rättegångarna i Moskva, om Trotskijs försök att bilda en fjärde international samt om alla turerna bakom mordet.

Boken ger en i allt väsentligt sympatisk bild av Trotskij, men den väjer inte för hans mörkare sidor: hans ledande roll då matrosupproret i Kronstadt 1921 brutalt slogs ner, hans utskällning av sonen, som med risk för sitt liv (han mördas senare) leder verksamheten i Paris, när han inte genast lyder pappans instruktioner, hur han skaffar sig Frida Kahlo som älskarinna och därmed sviker inte bara sin lojala hustru utan också Fridas man, Diego Rivera, som därmed drivs över till fiendesidan.

Men jämfört med bilden av Stalin framstår ändå Trotskij som en liten tomtegubbe. Boken beskriver ingående det systematiska utrotandet av dem som visste något om vad Lenin ansåg om Stalin eller om dennes marginella roll under revolutionen 1917. En parentes: I den USA-producerade TV-serien *Krig* som sändes nyligen i SVT ges Stalin en grovt felaktig roll som Lenins närmaste man 1917.

I boken finns även beskrivningar av hur inte bara Trotskijs familj förföljs och mördas utan också det brutala slaktandet av mer avlägsna släktingar och vänner. Det är en bild som är så hemsk att man ibland kan undra hur det kan ha varit möjligt för en så förfärlig människa att trots allt leda detta gigantiska imperium i nästan tre decennier. Det hade varit önskvärt med lite mer om Stalins slughet och politiska fingerfärdighet, hur han bättre än Trotskij förstår vad som rör sig i folkdjupet, eller om hans formidabla förmåga att blixtnabbt ta avstånd från och byta ut de bödlar som gått för långt och blivit alltför impopulära.

Padura ger också den dystra bilden av hur Stalin lyckas pressa nästan alla regeringar av olika politisk färg att falla undan för diktatorns krav på att vägra att ge Trotskij asyl. Det norska Arbeiderpartiet, som då med ledare som Martin Tranmael stod klart till vänster om den svenska socialdemokratin, tog regeringsmakten 1935 och utgjorde under drygt ett år ett undantag. Trotskij fick asyl och hans bok *Mitt Liv* gavs ut på norska.³ Men under den press Stalin med stöd av den norska extremhögern utövade föll en efter en av de norska vännerna ifrån och han tvangs efter drygt ett år att lämna landet.⁴

Det för mig kanske allra mest svårsmälta är skildringarna av hur de spanska kommunisterna på Stalins order gick in för att ta kål på sina ideologiska konkurrenter på den republikanska sidan i spanska inbördeskriget. Visserligen hade jag läst en del om detta i andra böcker (bland annat Javier Cercas *Hjältarnas Uttåg Som Salamis Soldater* från 2001, som starkt rekommenderas). Och visserligen hade jag i samband med att jag skrev om Albin Ström tagit reda på en del om Stalins cyniska spel med de spanska anhängarna. Det var exempelvis på Stalins order som SKP i riksdagen röstade för att förbjuda frivilliga att åka till Spanien 1937 (bara Socialistiska Partiet röstade emot). Ändå blev Paduras totala demonisering av kommunisterna i Spanien lite av en chock.

Skildringen av hur Mercader i ett sovjetiskt utbildningsläger förvandlas från mjukis till kallhamrad mördare är självklart också extremt obehaglig. Den överträffar allt jag tidigare läst om förhållandena i Sovjetunionen under Stalin (som till exempel Timothy Snyders *Den Blodiga Jorden: Europa mellan Hitler och Stalin* från 2010 och Anne Appelbaums *Järnridån* från 2013). Nästan ännu värre är den totala cynism hos de tidigare vännerna som Mercader möter

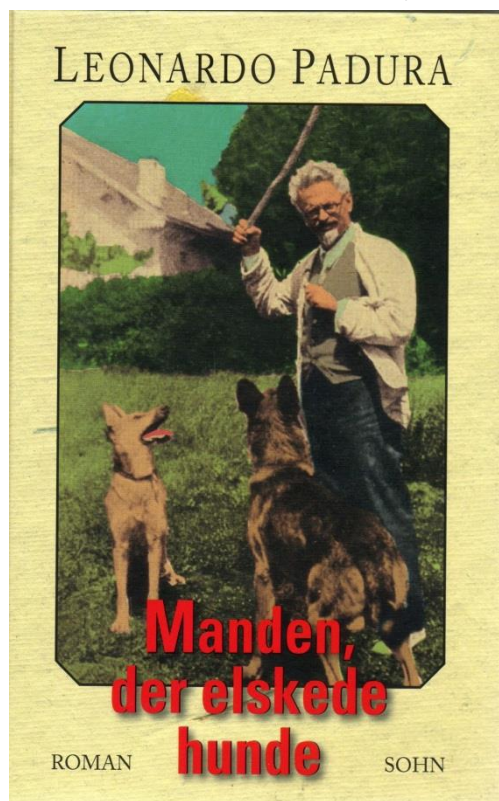
³ Det var en avkortad version, som även kom ut på svenska: [Mitt liv – försök till en självbiografi \(förkortad version\)](#). Nu finns även den oavkortade versionen på svenska: [Mitt liv – försök till en självbiografi – Red](#)

⁴ På marxistarkivet finns [Världsrevolutionen i Hønefoss. En redogörelse för Leo Trotskijs vistelse i Norge](#) av norrmannen Yngvar Ustvedt. Denna bok ger en god inblick i det politiska drama som utspelade sig under Trotskijs vistelse i Norge. – Red

när han efter fångenskapen kommer till Moskva. Hans före detta handledare tycks ta avslöjandet av stalinismens förbrytelser som självklarheter och Ramón inser att alla hans tidigare övertygelser byggts på en gigantisk lögn.

Det skulle vara intressant att ta del av hur Trotskijs vänner upplever denna bok. Ett kort avsnitt i boken handlar om när mensjevikerna går in för ett mer demokratiskt parlamentariskt system efter februarirevolutionen, men den före detta mensjeviken Trotskij ansluter sin till bolsjevikerna och sedan blir han medansvarig för enpartidiktaturen. Är dagens trotskister beredda att erkänna att historien gett mensjevikerna rätt på den punkten.

Sven Vestgaard Jensen: Om *Manden, der elskede hunde*

Hur kan det komma sig att en historisk roman på nära 800 sidor kan vara av intresse för dem som redan känner till att den ryska revolutionsledaren Leo Trotskij mördades i Mexiko?

När jag fick boken för att skriva en recension och såg omfånget på den greps jag av en viss förtvivlan – 800 sidor om ett mord som jag redan så väl kände till. Flera läsare kanske tänker detsamma?

Men läsaren kommer snabbt att fångas och fortsätta läsandet av denna imponerande historiska roman. Jag lovar er, och manar er att kasta er över *Manden, der elskede hunde*.

Tre spår

Det är inte bara mördaren Ramón Mercader och hans offer Leo Trotskij som boken följer genom 1930-talet. Den följer också författaren Leonardo Paduras eget efterrevolutionära Kuba, där bokens egentliga handling tilldrar sig.

Vi får följa Leo Trotskij från hans förvisning ur Sovjetunionen 1929 fram till den ödesdigra dagen i augusti 1940 i Mexiko. Det är resan till Turkiet, Frankrike, Norge och till den slutgiltiga asylens i Mexiko. Inga andra regeringar, än den mexikanska statens president Cárdenas, ville ge den revolutionära socialisten en permanent fristad. Det var mycket

påtagligt att Sovjetunionens stalinistiska byråkrati ständigt förföljde Trotskij och pressade regeringarna som hade kunnat tänka sig att ge honom asyl.

Boken följer mördaren Ramón Mercader under samma tid minst lika tätt. Med början då han, med rötter i en borgerlig krets som slagit sig ner intill Barcelona, rekryterades till det spanska kommunistpartiet.

Men även modern Caridad, som har ett stort inflytande på sonen, följs lika nära boken igenom. Hon hade brutit med familjeöverhuvudet och anslutit sig till kommunistpartiet, ett parti som växte snabbt efter folkfrontens valseger 1936 tack vare Sovjetunionens materiella och finansiella stöd. Caridad lever ihop med en framstående sovjetisk GPU-agent, inte bara i Spanien utan också senare, när uppdraget så kräver, i andra länder.

Förhållandet moder son är mycket väl beskrivet i boken. Det är sonens ångestpräglade relation, istället för en kärlek, till modern.

Innan sonen ska åstad för ”det stora uppdraget” säger eller rättare sagt tilltalar hon honom med orden ”Mitt hat kommer aldrig att tillåta att jag bidrar till att bygga det nya samhället. Men det är det bästa vapnet i att bryta ner det gamla samhället och därför har jag uppfostrat er, alla mina barn, till detsamma. Ni är hatets barn, i morgon, i övermorgon, när du om två dagar står framför den man du ska dräpa, så kom ihåg att han är min fiende och också din ...” (sid 590).

Ramón Mercader deltog i medborgarkriget (inbördeskriget) i Spanien och rekryterades som sovjetisk agent. Utbildningen till agent och mördare skedde i Moskva. Han topptränades både psykiskt och fysiskt för att kunna utföra ”det stora uppdraget”, att mörda Trotskij!

På stranden i Kuba

Bokens tredje spår ger oss en inblick i Leonardo Paduras eget liv. Det är en inträngande beskrivning han ger oss av det kubanska samhället och av sitt liv under tre årtionden.

Paduras olika avsnitt om Mercader är utifrån de samtal som han hade med honom på stranden 1977. Fem år senare skrev han ner dem. Ingen hade innan velat lyssna på denne mystiske man – mannen som älskade hundar – som dagligen gick med sina hundar längs stranden och alltid med en beskyddare nära inpå. Denne mystiske vandrare ville förtälja sin historia bara den inte skrevs ner. Fast han hade säkert en förnimmelse av att Padura är – vilket han var då – en blivande författare. I vilket fall som helst vill ”mannen som älskade hundar” berätta sanningen om sitt liv, åtminstone så som han såg det: sin sanning och om sitt liv.

Mannen försvann sedan plötsligt. Padura letade efter honom och hade nära på gett upp hoppet, han är säkert död. Men efter fem år gav en äldre sjuksyster honom ett handskrivet papper från honom. Det förlöper sedan många år innan Paduras möten med mannen skrivs ihop till en berättelse. Under tiden hade mycket relevant material kommit Padura tillhanda, vilket allteftersom kom honom att se den röda tråden i historien och fick den att hänga ihop.

Den mystiske mannen hette, eller hade hetat, Jaime López. I ett annat liv hette han Ramón Mercader, i ett tredje Jacques Mornard och senare Frank Jacson och Roman Pavlovitj.

Mördaren var också ett offer. Han var ett slaktoffer, utifrån den sovjetiska byråkratins lögner och bedrägerier, som kom att bli ett redskap för regimens utrensningar och utrotandet av revolutionärerna från den ryska revolutionen 1917 och från andra revolutioner i världen – inte minst i den spanska revolutionen och medborgarkriget, vilket väl redogörs för i boken.

Ramón Mercader blev inte den hjälte som det hade lovats honom när ”det stora uppdraget” var fullbordat. Han övermannades av några av Trotskijs livvakter och undslapp inte sitt dåd,

trots att medhjälpare satt på hustaken runtom Trotskijs hus. Padura beskriver hans eländiga liv mycket ingående utifrån samtalen på stranden och det ytterligare materialet som han hade fått.

Mercader gripen efter attentatet

Boken är i sin essens ett grundligt arbete om stalinismen, dess väsen och natur, vilken i varje ens är kontrarevolutionär. Och allt berättat som det drama det är. Padura har gjort utförliga efterforskningar och resultatet är en roman som med författarens egna ord ”är ordnat i överensstämmelse med fiktionens krav och friheter”.

Trotskij på dödsbädden efter attentatet

Även om mycket av bokens material är välkänt innehåller den dock nya uppgifter om Leo Trotskijs mördare, som annars hade förblivit okända. Mercader fick varken i Sovjetunionen

eller på Kuba säga något om saken eller om dess sammanhang. Det var avtalat och hade han brutit det kände han till konsekvenserna alltför väl.

Tillbaka till Moskva

Berättelsen fortsattes till nutidens Moskva 1968, då mördaren möter sin läromästare/handleddare – GPU-agenten – från det spanska inbördeskriget. Han som hade rekryterat och instruerat honom och som hade följt Mercader från inbördeskrigets begynnelse till dagen för mordet på Trotskij. De hade inte sett varandra förrän nu i slutet på 1960-talet i Moskva.

Mercader får av kommunistpartiets generalsekreterare Leonid Brezjnev motta två medaljer, Sovjetunionens hjälte och Leninorden och intyget att han är medlem av GPUs ärogarde.

Mercader hade suttit i mexikanskt fängelse från mordet på Trotskij 1940 till 1960. Därefter reste han till Sovjetunionen. Han fick sen nåden att flytta till Kuba, där han uppehöll sig från 1974 till sin död 1978, i utbyte mot att han inte heller här yppade sin historia, även om den brände inom honom. Det är således tack vare författaren Leonardo Paduras roman som hans historia förtäljdes, skrevs ner och publicerades.

Leo Trotskij förtalades åren igenom på Kuba och kunde endast omnämnas som ”förrädaren” och ”avfällingen”. Idag är boken tillgänglig på Kuba och den har sen utgivningen skapat en hel del intresse. Den vann bland annat det nationella kritikerpriset på Kuba. I utlandet har författaren fått de oavhängiga franska bokhandlarnas pris, *Le Prix Initiales*, för bästa utländska roman 2011. Det var ingen slump, romanen förtjänade det. Läs den!

Ur *Socialistiskt Information* (Köpenhamn) 1 januari 2011.

Översättning (från danska): *Per-Erik Wentus*.

Lästips

[En mycket tacksam kommentar](#) (utdrag ur Paduras efterord där han själv redogör för arbetet med boken)

Fler recensioner av Paduras bok:

[Samuel Farber: Trotskij i Kuba](#) (sociolog-statsvetare med Kuba som specialintresse)

[Bertrand M. Patenaude: Mordet på Trotskij i ny litteratur](#) (ur historikerns synvinkel)

[Alan Woods: Leonardo Padura: Mannen som älskade hundar](#) (utförlig recension från vänster)

Flera recensioner av Paduras bok (inklusive de som återges ovan) diskuteras i artikeln [Vad kan vi lära av Paduras Mannen som älskade hundar?](#). Artikeln ledde även till ett kortare meningsutbyte med Johan Lönnroth (författare till första recensionen i denna artikelsamling).

Mer om mordet på Trotskij:

Julian Gorkin: [Mordet på Trotskij](#) (bok 1969)

Isaac Don Levine: [Mordet på Trotskij](#) (bok 1963)

[Sovjetisk spionchef om mordet på Trotskij](#). (Utdrag ur Sudoplatovs bok ”Direktoratet”)

Teres Pàmies (ledande katalansk kommunist): [Ramón Mercader – Slutfört uppdrag](#) (artikel)

Anders Hagström: [Mordet på Trotskij](#) (artikel)

Lynn Walsh; [Mordet på Trotskij](#) (artikel)
